

УДК 94 (477): 328.16

ББК 63.3 (4 Укр) 63

Сергій Адамович

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА І ПОЛІТИЧНА КРИЗА В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 90-х рр. ХХ ст. ЯК ФАКТОР ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ ДЕРЖАВИ

У статті проаналізовано вплив соціально-економічної і політичної кризи в Україні початку 90-х рр. ХХ ст. на консолідаційні процеси в суспільстві. Автор стверджує, що соціально-економічна катастрофа і невдала реформаційна політика української влади на етапі становлення державності пригальмували єднання української нації і посилили дезінтеграційні процеси в регіонах країни.

Ключові слова: *соціально-економічна криза, політико-економічні реформи, корупція, сепаратизм, релігійні конфлікти, національна ідентичність, трансформація влади, дезінтеграція.*

Із набуттям Україною незалежності суспільство пройшло через тривалий і глибокий трансформаційний процес. Протягом дуже короткого часу широкі маси почали пов'язувати усе “українське” не з свободою, а з владою. У цьому було і дещо позитивне: влада завжди усвідомлюється, навіть якщо її не поважають. Але набагато очевиднішим був негативний бік: економічна криза, зубожіння, деградація науки і медицини і навіть скорочення чисельності населення – усе це почало пов'язуватися з Україною й українськістю [9, 269].

В українській історіографії з'явилися дослідження, присвячені становленню державно-правового механізму і переходу країни на ринкові умови господарювання на початку 90-х рр. ХХ ст. Аналізуючи історіографію проблеми дослідження, відзначимо, що питання становлення незалежної України й оцінки ступеня єдності країни та причин дезінтегрованості нації в цей період торкалися в своїх працях Ярослав Грицак, Ольга Гнатюк, Георгій Касьянов, Тарас Кузьо, Людмила Ковпак, Олександр Майборода, Мирослав Маринович, Сергій Рябов, Роман Шпорлюк.

Однак, незважаючи на окремі спроби наукового дослідження процесів становлення незалежної України, в історіографії ще не проведено детального аналізу впливу соціально-економічної кризи і дезінтеграції центральних та

місцевих органів влади на становлення соборної України та консолідованої нації. У зв'язку з цим вивчення окреслених питань і є предметом дослідження даної статті.

Як влучно зазначає Юрій Бадзьо, “грудневий референдум (1991 р. – авт.) показав, що суспільство психологічно готове погодитися зі своїм новим територіальним статусом, який сприймався, свідомо чи підсвідомо, як національна державність, як держава українців”, але “революційний порух загалу був не так свідомим вибором, як імпульсивною реакцією на минуле в очікуванні швидкого поліпшення соціального становища” [3, 7].

Загальну зневіру суспільства і кризовий стан у державі засвідчили соціологічні дослідження, проведені Національним інститутом стратегічних досліджень у кінці 1992 р. Зокрема, 25,2% опитаних взагалі відмовлялися йти на виборчу дільницю, а 2% респондентів готові були підтримати політичні партії, що виступали за автономію чи незалежність їх регіонів [2, 33].

Отримавши незалежність, владна верхівка країни розпочала фактично заново створювати державу і реформувати економіку. Але перехід від радянської планової централізованої економіки і формування засад демократії в державному управлінні ускладнювався майже повною відсутністю еліти, яка вміла і прагнула швидко й ефективно вийти з кризи.

Певна спонтанність процесу розпаду СРСР призвела до катапультивання України у незалежність. При цьому в економічній сфері, разом із кризовими явищами, була успадкована і сама економіка як така; у сфері ж політичній додатком до складних проблем стала хіба що самовпевнена своєкорислива напівкваліфікована бюрократія [29, 120]. Крім того, якщо в СРСР представництво регіонів у вищих ешелонах влади було виявом цілеспрямованої та контрольованої політики центру, то в незалежній Україні боротьба за Київ мала хаотичний, неконтрольований характер, і центр часом відіграв пасивну роль [14, 95].

Труднощі трансформації влади призводили до того, що керівна верхівка України відмовилася від стратегічних планів і зосередила зусилля на розв'язанні проблем сьогодення. Проте найбільш гострі проблеми виникали якраз

через те, що політична еліта займалася лише власним виживанням. Відмова від економічних реформ, штучне збереження залишків тоталітарного ладу призводили до невідворотного погіршення економічного становища і паралічу державних інститутів управління [21, 437].

Нестабільність призвела до зростання корупції в країні. У 1993 р. в Україні, згідно із опитуваннями, дві третини респондентів відповіли, що вони не сподіваються на справедливе ставлення у стосунках з державними службовцями [26, 5].

Слабкість центральної влади відчувалася на місцях, що призводило до безконтрольного правління місцевих керівників в областях і жодною мірою не сприяло єдності країни. Так, очільник Харківщини Олександр Масельський у листі до президентської адміністрації від 22 квітня 1993 р. навіть вимагав передбачити за головами облдержадміністрацій Харківської області і Белгородщини право визначати режим кордону в межах адміністративних територій областей. Надання цього права мотивувалося економічними та родинними зв'язками між населенням прикордонних областей. Щоправда, МЗС України у відповіді губернатору чітко означило, що “визначення режиму державного кордону належить до виключної компетенції Верховної Ради України” [1, 126-130].

Небезпечними факторами для країни могли стати невирішені проблеми кримськотатарського народу, питання молдаван та румун на Буковині, релігійні міжконфесійні суперечки, прагнення “русинської” автономії на Закарпатті та ін. Крім того, більшість місцевих осередків, національно-культурних товариств та об'єднань у своїй діяльності тяжіли до підтримки регіонального керівництва, від якого нерідко були в організаційній, матеріальній залежності [6, 60].

У зародковій формі існував також волинський сепаратизм. Його прихильники говорили про необхідність створення окремої держави, однак не спромоглися сформувати власну ідеологію [5, 4]. На Волині також відновилися спроби реабілітувати членів польської Армії Крайової, які свого часу знищували українські села [2, 29].

Однак формування органів влади незалежної України супроводжувалося остаточним закріпленням у законодавстві рівних прав для всіх національних

меншин, що фактично унеможливило в майбутньому конфлікти на етнічній основі. Остаточно права національних меншин в Україні були визначені “Законом про національні меншини в Україні” від 25 червня 1992 р. [27, 619].

У підсумку, згідно із західними дослідженнями, міжнаціональна відчуженість в Україні на початку 90-х рр. ХХ ст. була нижчою, як у Болгарії, Чехії та Словаччині, а також у ряді західноєвропейських країн [26, 148].

Усе ж еліті не вдалося в короткі строки створити ефективну модель влади, а реформи в економіці проводилися повільно і непослідовно. Це призвело до хаосу і корупції у владних коридорах та глибокої кризи в економіці, а в результаті – зневіри громадян у перспективах Української державності.

Підтримка української самостійності серед населення України, а особливо серед російськомовних громадян південних і східних областей, наблизилася до найбільш низької помітки під час економічної і політичної кризи 1993-1994 рр. У кінці 1993 р. ЦРУ зробило прогноз про можливість в Україні громадянської війни – між україномовним і російськомовним населенням, Заходом і Сходом, націоналістами і комуністами [10, 179, 183].

Газета “Вашингтон пост” 7 грудня 1993 р. так характеризувала ситуацію в державі: “Справи в Україні, можливо, найгірші. Уряд Л.Кравчука кидається від одної політики до іншої, переляканий перспективою радикальних економічних реформ російського зразка, але не здатний сприйняти щось інше” [25, 218-219].

За даними Світового банку, рівень інфляції в Україні в другій половині 1993 р. був найвищий у світі. Якщо в 1992 р. її рівень зріс у 21 раз, то за 1993 р. – у 103 рази [17, 99].

Комплексний соціально-економічний аналіз з врахуванням індексу цін по регіонах, регіональних мінімумів споживчого кошика, співвідношення споживчого потенціалу і пропозиції компенсаційних можливостей і можливостей натурального самозабезпечення показував, що від 12% працездатного населення в західноукраїнському регіоні і до 21% – в донецько-придніпровському регіоні опинилися на межі виживання [25, 245]. На початку 1993 р. порівняння середньомісячного прибутку на душу населення становило (у доларах США): в Україні – 15,

Сербії – 40, Польщі – 150, Туреччині – 300, Словенії – 400, Португалії – 500, США – 1500 [17, 85].

Найміцніша економічна діяльність у Центрально-Східній Європі була зареєстрована в країнах зі значними або мінімальними економічними реформами, а Україна разом з Росією, Болгарією та Молдовою займали проміжне становище і демонстрували найгіршу економічну діяльність (залишаючи позаду себе Грузію та Боснію, економіка яких була зруйнована війною) [30, 254].

Особливо небезпечними з погляду національної безпеки був економічний занепад господарського комплексу в прикордонних регіонах, які мали складну етнополітичну та етноконфесійну структуру.

Не сприяла єдності країни відсутність загальнонаціонального консенсусу з ключових питань внутрішньої і зовнішньої політики – з приводу відносин власності і вектора інтеграції. Так, значна частина населення східних областей вимагала інтеграції в СНД і, відповідно, прозорості кордонів з Росією. Західні області були зацікавлені в послабленні режиму західного кордону [19, 280].

Крім економічних негараздів, які лежали в основі загострення проблеми регіонів, було ще перенасичення окремих регіонів України, насамперед Середнього Подніпров'я і Донбасу, військово-промисловими об'єктами і зв'язані з цим перекося в їхньому постачанні, екологічна криза. Нарешті, якщо в більшості європейських країн економічний потенціал був сконцентрований у регіонах домінування титульного етносу, його мови і культури, то в Україні основні продуктивні сили були зосереджені в регіонах, де титульний етнос переважав лише за кріпто-формальною демографічною ознакою [19, 251, 276].

Зволікання з проведенням реформ повернулося бумерангом у формі зменшення підтримки незалежності [7, 100]. Так, у Харкові тягар економічної ситуації вивів на вулиці 19 березня 1993 р. більше 40 тис. осіб. Учасники мітингу висловили недовіру Президенту України, Верховній Раді, уряду й зажадали відставки віце-прем'єра з питань економічної реформи, міністра економіки Віктора Пинзеника.

Основною причиною бід, що звалилися на трудовий люд, учасники мітингу називали штучний розрив економічних зв'язків України з державами СНД, корумпованість державних чиновників, недалекоглядність політиків [12, 1].

Проте найбільшою небезпекою українського варіанту демократичної модернізації був не відкритий масовий виступ, а “тиха десоціалізація”, “масовізація” суспільства, коли люди, розчаровані у декларованих урядом цілях, не знаходячи реалізації своїх інтересів у легальних інституціях, могли віддати перевагу консервативним лівим політичним силам [28, 22].

Соціально-економічні проблеми, на думку культурного діяча Івана Дзюби, обтяжувала глибока деукраїзованість, знекоріненість – емоційна, культурна, світоглядна – більшої частини керівного політико-адміністративного, економічного, виробничого корпусу, що прямо впливало на їх здатність розуміти проблеми України і знаходити їм адекватну відповідь [11, 19]. Одночасно з політичною та економічною кризою існувала криза ідентичності. У цьому аспекті, за визначенням Ольга Гнатюк, з усіх країн колишнього СРСР у найгірше становище потрапила тільки Білорусь [8, 94].

“Партія влади” як політичний блок, що складався з прагматично зорієнтованих і деідеологізованих вищих кіл старої комуністичної номенклатури, представників державного апарату та ЗМІ, керівників традиційних секторів промисловості та сільського господарства, начебто й справді “обрала” незалежність і демократію, багатопартійність і ринкову економіку, але лише тією мірою, якою це не заважало збереженню влади і власності [29, 151, 153].

Яскраво описав сутність пострадянської влади довголітній редактор “Вечірнього Києва” Віталій Карпенко. Він зазначав: “Інтелігенція, знесилена внутрішніми чварами, втратила ініціативу, відступила в тінь, а владу в державі перехопили ті, що й були при владі. Власне, вони її ні на хвилину й не випускали зі своїх рук, а лише перефарбувалися, прикриваючись фразою про незалежність та опускаючи в очі довірливим демократичний дим” [15, 201].

Внаслідок недооцінки з боку зденаціоналізованих правлячих груп ролі української культури у формуванні національної ідентичності було проігноровано

психологічну готовність населення, в тім числі Сходу й Півдня, в перші роки незалежності до змін у мовній поведінці; й інформаційно-культурні потоки перейшли під російський контроль [23, 58].

Через зубожіння населення, інфляцію, нестачу паперу, зростання цін на поштові послуги українська демократична преса маргіналізувалася [15, 148-183]. Це створило підстави для заповнення інформаційного вакууму російськими ЗМІ, які відстоювали російські національні інтереси.

Ситуація ускладнювалася релігійним ренесансом, який не завжди супроводжувався толерантним відношенням до інших конфесій і посилював нестабільність у суспільстві. Так, у результаті конфліктів православні в Україні виявилися розділеними між Українською православною церквою Московського патріархату (УПЦ МП), Українською православною церквою Київського патріархату (УПЦ КП) і Українською автокефальною православною церквою (УАПЦ). Розкол у православ'ї мав політичне підґрунтя: УПЦ МП (70% всіх православних громад) політики мали за своєрідного “агента Москви”, УПЦ КП (20,85% громад) вважали офіційною “державною церквою”, УАПЦ (8,2% громад) більше потрактовували як церкву “національну” [16, 137].

Конфлікти через культові приміщення і церковне майно нерідко відбувалися за прямого потурання, а часом і з благословення місцевої влади. Апогей таких конфліктів припадає на 1990–1991 рр. – вони сталися у 2295 населених пунктах [16, 137]. Леонід Кучма, описуючи ситуацію, яка склалася в церковній сфері на початку його президентства, згадував: “Повідомлення про події, які лягали на мій стіл щоранку, нагадували іноді повідомлення з театру воєнних дій. У бойовищі брали участь тисячі церковних парафій. Горіли будинки священників. Штурмом бралися не тільки храми, а й цілі села, часом здавалося, що це війна усіх з усіма...” [20, 464].

Поступово громадською думкою, особливо російськомовного населення східних і південних областей України, оволоділа домінанта: “В Росії живуть краще, треба повертатися”. Цю ідеологему використовували партії лівої орієнтації. Проведені в середині 1994 р. Національним інститутом стратегічних

досліджень соціопитування засвідчили значні відмінності в зовнішньополітичних орієнтаціях громадян у регіональному й етнічному вимірах: об'єднання республік СНД в одну державу підтримувало 73,4% жителів східних областей, 60% – в Криму, 55,7% – на Півдні, 36,7% – в центральних і північних областях, 36% – в Києві, 19,8% – в західних областях; серед українців ця ідея підтримувало 40,3%, серед росіян України – 64,7% [25, 61].

Фактором, який посилював нестабільність у маргіналізованих групах, був пропагандистський вплив зі сторони деяких політичних сил Росії, які розглядали його як засіб підтримки напруги і створення постійної політичної загрози керівництву України. Особливо це було помітно у виборчій кампанії 1994 р., коли емісари з Росії відкрито агітували за своїх ідейних союзників у Донбасі [25, 245-246].

Деякі представники політичного істеблішменту Росії вважали, що Росія може піти навіть на дестабілізацію всього пострадянського простору з метою збереження контролю над Україною (Андранік Мігранян) і обґрунтовували її геополітичну декомпозицію, виходячи з того, що існування України у своїх кордонах та зі статусом суверенної держави є тотожним спричиненню страшного удару по геополітичній безпеці Росії, рівнозначне вторгненню на її територію (Олександр Дугін) [24, 244].

Роками тривали переговори про укладення рамкового договору, який мав враховувати факт розпаду СРСР і перетворення України й Росії на незалежні держави. Відносини між двома державами регулював договір, підписаний Леонідом Кравчуком і Борисом Єльциним 19 листопада 1990 р. під час існування СРСР. Каменем спотикання у переговорах був пункт про взаємне визнання існуючих між двома країнами державних кордонів [18, 14].

Натомість, як писав Збігнєв Бжезінський, “важка рука Росії в стосунках з новою українською державою і її небажання визнати кордони України, її сумнів у відношенні права України на Крим, її настирливі претензії на виключний екстериторіальний контроль над Севастополем – все це надало українському націоналізму, який пробудився, помітну антиросійську спрямованість” [4, 136].

У підсумку загострення політичної ситуації центром протистояння політичних сил влітку 1993 р. став Донбас, де соціальне напруження досягло небезпечного максимуму через страйк шахтарів. На підтримку їм виступили громадяни з інших регіонів. Так, 24 червня 1993 р. 43 підприємства м. Харкова провели одноденний попереджувальний страйк [13, 1].

Пізніше напруженість у суспільстві певною мірою була знята через проведення в 1994 р. дострокових парламентських і президентських виборів. Леонід Кравчук на цих виборах підтвердив свою підтримку унітарного державного устрою й місцевого самоврядування. 22 лютого 1994 р. в бесіді з кореспондентом Бі-Бі-Сі він заявив, що виступає за унітарну державу. Лише в перспективі, на його думку, можна було б поставити питання про надання політичних прав автономіям, у тому числі кримській [25, 508; 22, 4].

Натомість втомлене соціально-економічними негараздами суспільство, особливо жителі південно-східних регіонів, підтримали на президентських виборах 1994 р. Леоніда Кучму. Він виступав за зближення з Росією і надання російській мові більших прав, але з обранням на посаду відмовився від більшості проросійських обіцянок.

Однак новий Президент України на фоні зневіри суспільства в можливості швидкої консолідації громадян навколо національної ідеї відсунув україноцентричні питання на другий план і в офіційному дискурсі, і в практичних політичних рішеннях, натомість зосередившись на політичних та економічних реформах, почасти спрямованих на зміцнення його особистої влади.

Отже, влада і націонал-демократичні політичні сили не змогли ефективно розпорядитися кредитом довір'я суспільства, який було надано за результатами підтримки незалежності України на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. Замість консолідувати націю, досягнути зближення між регіонами держави влада допустила масштабну соціально-економічну кризу, не змогла ефективно реформувати державний апарат і досягнути успішного менеджменту.

Недоліки в роботі державних структур на початку 90-х рр. ХХ ст. призвели до зубожіння населення, втрати довіри до влади, зростання

сепаратистських настроїв, а крім того було девальвовано довір'я до української національної ідеї. Перспективи подальших досліджень політичної історії перших років незалежності України вбачаємо в подальшому детальному вивченні всіх консолідуючих і дезінтегруючих чинників, що мали вплив на становлення владних органів України та формування єдиної нації.

Література

1. Документи про стабілізацію політичної і економічної ситуації в м. Севастополі, стан справ з розміщенням іноземних представництв у м. Києві, забезпечення житлом військовослужбовців у Миколаївській області та ін. Постанова, звернення, протокол, заява, довідки, інформація, телеграма, листування, 4 січня – 1 червня 1993 р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 5233, оп. 1., спр. 183, 145 арк.
2. Протоколи засідань Ради УРП. Прес-реліз Центрального Проводу УРП про відношення до уряду В.П.Фокіна, заява Секретаріату УРП про стан збереження пам'яток української культури, 30 квітня – 22 грудня 1992 р. // Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), ф. 271, оп. 1., спр. 35, 39 арк.
3. Бадзьо Ю. Український вибір / Ю. Бадзьо. – К.: Смолоскип, 2004. – 56 с.
4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и ее геостратегические императивы / З.Бжезинский. – М.: Международные отношения, 1998. – 256 с.
5. Бондаренко К., Яценко Д. Нова незалежність. Чи загрожує Україні доля Вавилонської вежі? / К. Бондаренко, Д. Яценко // Поступ. – Львів, 2001. – 15-21 листопада. – С.4.
6. Власюк О., Прозорова Н. Карта регіоналізму в колоді маргінальних еліт / О.Власюк, Н.Прозорова // Віче. – 2004. – №10. – С.58-61.
7. Гаврилишин О. Що заважає українському зростанню? Політичні, економічні та історичні чинники, які перешкоджають економічному зростанню / Олег Гаврилишин // Українське суспільство на шляху

- перетворень: західна інтерпретація / За ред. В.Ісаїва. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – С.90-113.
8. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність / О.Гнатюк. – К.: Критика, 2005. – 528 с.
 9. Грабович Г. Україна після незалежності: балансовий звіт культури / Григорій Грабович // Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / За ред. В.Ісаїва. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – С.264-278.
 10. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї / Ярослав Грицак. – К.: Критика, 2004. – 344 с.
 11. Дзюба І. Україна перед Сфінксом майбутнього / І.Дзюба // Український історичний журнал. – 2002. – №3. – С.3-22.
 12. Золотих Г. Видовища є. Чи буде хліб? / Г. Золотих // Вечірній Харків. – Харків, 1993. – 20 березня. – С.1.
 13. Золотих Г. Час площі / Г. Золотих // Вечірній Харків. – Харків, 1993. – 26 червня. – С.1.
 14. Зоткін А. Роль регіональних еліт та столичного істеблїшменту у формуванні владної еліти України / А.Зоткін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №3. – С.95-108.
 15. Карпенко В. На крутому повороті. Газета “Вечірній Київ”: від перестройки до незалежності / Віталій Карпенко. – К.: Нора-Друк, 2004. – 372 с.
 16. Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Г.Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.
 17. Ковпак Л.В. Найближча історія: Україна 1945 – 2000 рр. / Л.В.Ковпак. – К.: Наш час, 2007. – 248 с.
 18. Кульчицький С.В. Утвердження незалежної України: перше десятиліття / С.В. Кульчицький // Український історичний журнал. – 2001. – №.4. – С.3-41.
 19. Курас І.Ф. Етнополітика: Історія і сучасність: Статті, виступи, інтерв’ю 90-х рр. / І.Ф.Курас. – К.: ІПіЕНД, 1999. – 656 с.

20. Кучма Л. Україна – не Росія / Л.Кучма. – М.: Время, 2004. – 560 с.
21. Литвин В.М. Історія України (У 3-х томах). Том III. Новітній час (1914 – 2004). Книга друга / В.М.Литвин. – К.: Альтернативи, 2005. – 640 с.
22. Малесев К., Яневський Д. Ситуація в Україні: лютий-березень 1994 року / К. Малесев, Д. Яневський // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – №3-4. – С.4-15.
23. Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання / Лариса Масенко – К.: Темпора, 2007. – 88 с.
24. Мельничук І. Російський фактор етнонаціональної стабільності України / І. Мельничук // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т.ІІІ. – Чернівці: Рута, 2005. – С.244-263.
25. Михальченко Н.И., Андрущенко В.П. Беловежье. Л.Кравчук. Украина 1991-1995 / Н.И. Михальченко, В.П. Андрущенко. – К.: Центр духовной культуры, 1996. – 512 с.
26. Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва корупція? Громадяни та уряди у посткомуністичній Європі / В.Мілер, О.Гределанд, Т.Кошечкіна. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 328 с.
27. Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. / Упоряд.: І.О. Кресіна, В.Ф. Панібудьласка; За ред. В.Ф. Панібудьласки. – К.: Вища школа, 1997. – Ч.2. – 704 с.
28. Павленко Р., Рябов С. Динаміка громадянського суспільства в Україні / Р. Павленко // Нова політика. – 1996. – №5. – С.16-26.
29. Політологія посткомунізму: політичний аналіз посткомуністичних суспільств / В.Полохало (кер. авт. колект.). – К.: Політична думка, 1995. – 368 с.
30. У пошуках правильної парадигми: Концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи / За ред. Д.Гузіни; наук. ред. О.Кокорська – К.: вид-во “Ай Бі”, 2003. – 342 с.

Adamovych S. Social-economic and political crisis in Ukraine at the beginning of 1990s as a factor of the state's disintegration. The article analyses the impact of the social-economic and political crisis in Ukraine in early 1990s of the XX century on consolidation processes in the

society. The author argues that social-economic catastrophe and unsuccessful restructuring of the Ukrainian state power in the process of statehood formation slowed down the unification of the Ukrainian nation and enhanced disintegrating tendencies in the country's regions.

Key words: social-economic crisis, political-economic reforms, corruption, separatism, religious conflicts, national identity, state power transformation, disintegration.